

JOG ÉS IRODALOM – VALAMI ELŐSZÓ, VALAMI MÁS, VALAMI IUSTITIA

<https://doi.org/10.51783/ajt.2024.4.01>

Ha 2010 körül írják ezt az előszót, akkor teljesen biztosan másról szólna és más is írná.¹ Másfél évtizeddel korábban a „jog és irodalom” említésénél elkerülhetetlen lett volna a feszengés és szabadkozás, a hosszas magyarázat – mi is ez, miért fontos, mit tanulhatunk belőle, stb. – és a gyakori kínos meg nem értés. Ezt az előszót ebben az időszakban biztosan vagy Nagy Tamás,² vagy H. Szilágyi István³ írta volna. Ők azok, akik nem törődve a nagy többség véleményével és értetlenkedésével – *végül is jogászok vagyunk, vagy mi?* –, határozottan és megalapozottan tudták képviselni az abszolút újdonságnak ható jog és irodalom megközelítés erőnyeit és értékeit. Következetes munkájuk és tevékenységük eredménye, hogy 2024-ben immár nem szorul magyarázatra a jog és irodalom léte a hazai jogtudomány világában. Egyre többen ismerik vagy hallottak róla,⁴ olvastak ilyen cikkeket,⁵ vagy esetleg találkoztak vele a jogi képzésben.⁶ A jog és irodalom ma már az egyre plurálisabb hazai jogelméleti gondolkodás egyik létező és ismert iránya.⁷

* PhD, tudományos főmunkatárs, TK JTI, 1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.; egyetemi tanár, ELTE ÁJK, 1053 Budapest, Egyetem tér 3. E-mail: fekete.balazs@tk.hu.

¹ Vö. ÁBRÓK Ildikó: „II. jog és irodalom szimpózium” *Iustum Aequum Salutare* 2009/1. 237–238.

² NAGY Tamás: *Jozef K. nyomában* (Máriabesnyő–Gödöllő: Attraktor 2010); NAGY Tamás: „»S ő levelemre városunkba jön«, avagy hány életük van a jog- és irodalomkutatóknak?” in FEKETE Balázs – FLECK Zoltán (szerk.): *Tanulmányok a kortárs jogelméletéről* (Budapest: ELTE Eötvös 2015) 115–168.; NAGY Tamás: *Egy arkangyal viszontagságai. Jog, irodalom, intertextualitás Hajnóczy Péter műveiben* (Budapest: Gondolat 2018).

³ H. SZILÁGYI István (szerk.): „»Jog és irodalom« szimpózium” *Iustum Aequum Salutare* 2007/2. 7–132.; H. SZILÁGYI István: „Jog és irodalom (habilitációs előadás)” *Iustum Aequum Salutare* 2010/1. 5–27.; H. SZILÁGYI István: *Jog – irodalom. Tanulmányok a „jog és irodalom” köréből* (Szeged: SZTE ÁJK Összehasonlító Jogi Intézet 2010).

⁴ Lásd pl. „Jog és irodalom – Pódiumbeszélgetés az Alkotmánybíróságon” *Alkotmánybírósági Szemle* 2023/1. 62–66.; „Interjú Tóth Tamás Antal – írói nevén Tóth. A. Tamás – alkotmánybírósági főtanácsadóval a jog és az irodalom kapcsolatáról” *Alkotmánybírósági Szemle* 2023/1. 67–68. Az ELTE ÁJK-n, Rácz Anna szerkesztésében, Jog és irodalom podcast-sorozatot működik, lásd: <https://ajk.elte.hu/jog-es-irodalom-podcast>.

⁵ Az *Ügyészek Lapjában* 2010 körül indult egy önálló – rendszertelenül megjelenő – jog és irodalom rovat, melyet Kiss Anna inspirált és szerkesztett. Lásd pl. Kiss Anna: „Nagy T. nyomában...” *Ügyészek Lapja* 2018/4–5. 131–135.

⁶ Lásd pl. TÓTH J. Zoltán: „A „jog és irodalom” felhasználása az egyetemi oktatásban” *Irodalmi Szemle* 2015/1. 14–22.; VARGA Norbert (szerk.): *Jog és irodalom II.* (Szeged: SZTE ÁJK 2016); FEKETE Balázs: „Két szemeszter „jog és irodalom” szeminárium tapasztalatairól” in BODNÁR Kriszta – FEKETE Balázs (szerk.): *Iustitia meghallgat* (Budapest: MTA TK JTI 2018) 221–232.

⁷ Lásd: FEKETE Balázs: „»Jog és irodalom«: Csendes forradalom a magyar jogelméletben?” *Korunk* 2020/3. 77–85.

2024-ben ezért egy jog és irodalom különszámhoz írt előszónak már másról kell szólnia, mint a legitimációkeresés és magyarázat. Megemlíthetjük például azt, hogy a jog és irodalom itthoni virágzása jól beleilleszkedik a nemzetközi tudományos trendekbe, melyek a hagyományos, dogmatikai orientált jogtudomány kereteinek meghaladására és különféle segédtudományok támogatásával interdiszciplináris megközelítések kialakítására törekuszenek.⁸ Jelezhetjük azt is, hogy maga a jog és irodalom is „jól van” Európa- és világszerte, nemcsak angolul, hanem más európai nyelveken is jelennek meg folyamatosan új jog és irodalom témájú publikációk.⁹ Utolsóként pedig arra is rámutathatunk, hogy ez a különszám szépen illeszkedik a hazai jog és irodalom kutatások dinamikájába,¹⁰ mivel a 2021-ben tartott VIII. Jog és irodalom szimpóziumon elhangzott előadások anyagára épül.¹¹

Azt hiszem, hogy a jog és irodalom számomra legfontosabb hozadéka az, hogy fegyelmetlenségre bátorít.¹² A jogtudomány körében mindig is eretnokségnek számított a fegyelmetlenség kifejezés kimondása, hiszen az európai jogtudomány egyik legfontosabb – korszakokon és nemzeti jogi kultúrákon átívelő – értéke a rendszerezettség, mely háttérben a rendezettség eszménye rejlik.¹³ A jog és irodalom már önmagában fegyelmetlen, hiszen kilép a jogtudomány formális keretei közül, és még fegyelmetlenebbé teszi, hogy olyan tudásterületek – irodalom és irodalomtudomány – szemléletét és eredményeit hozza játékba, melyek első pillantásra nagyon nehezen rokonítható a jog és jogtudomány magasztos világához.¹⁴ Minden

⁸ RICHARD POSNER: „The Decline of Law as an Autonomous Discipline: 1962–1987” *Harvard Law Review* 1987. 761–780., <https://doi.org/10.2307/1341093>.

⁹ Lásd pl. a Springer Kiadónál 2022 óta megjelenő *Literature und Recht* című könyvsorozatot (<https://www.springer.com/series/16649>) vagy a francia *Droit & Littérature* folyóiratot (<https://www.lgdj-editions.fr/toutes-les-collections/revue-droit-et-litterature/>), mely 2017 óta jelenik meg. További izgalmas kísérlet a 2007-ben indult, eredetileg olasz nyelvű *Polémis: diritto e cultura* (<https://www.degruyter.com/journal/key/pol/html>) folyóirat, mely kezdetben olaszul jelent meg, azonban 2011 után alapvetően angol nyelvű megjelenésre tértek át. Spanyol nyelvterületen pedig 2022-ben jött létre a tágran értelmezett jog és irodalommal foglalkozó tudományos egyesület *Asociación Española de Derecho y Literatura*, mely több a témához kapcsolódó folyóirat megjelenését is összefogja (<https://sites.google.com/view/aedel/publicaciones>) a rendszeres konferenciaszervezés mellett.

¹⁰ FEKETE Balázs – H. SZILÁGYI István – KÖNCZÖL Miklós (szerk.): *Iustitia kirándul* (Budapest: Szent István Társulat 2009); FEKETE Balázs – H. SZILÁGYI István (szerk.): *Iustitia modell tál* (Budapest: Szent István Társulat 2011); FEKETE Balázs – H. SZILÁGYI István – NAGY Tamás (szerk.): *Iustitia mesél* (Budapest: Szent István Társulat 2013); FEKETE Balázs – H. SZILÁGYI István – KISS Anna – ZÓDI Zsolt (szerk.): *Iustitia körülnéz* (Budapest: Szent István Társulat 2017); BODNÁR Kriszta – FEKETE Balázs (szerk.): *Iustitia meghallgat* (Budapest: MTA TK Jogtudományi Intézet 2018); FEKETE Balázs – MOLNÁR András (szerk.): *Iustitia emlékezik* (Budapest: MTA TK Jogtudományi Intézet 2020).

¹¹ VIII. Jog és irodalom szimpózium, 2021. október 15. <https://jog.tk.hu/esemeny/2021/09/jog-es-irodalom-szimpozium>.

¹² PIERRE LEGRAND: *Negative Comparative Law* (Cambridge: Cambridge University Press 2022) 182–216.

¹³ Vö. pl. SZABÓ Miklós: *Rendszeres jogelmélet* (Miskolc: Bibor 2015).

¹⁴ És mégis, a kapcsolat nem *ab ovo* lehetetlen, sőt egyes korszakokban és jogi kultúrákban kifejezetten erős is lehet. Lásd: NAGY Tamás: „Jog és irodalom: kezdetek és eszmények” *Iustum Aequum Salutare* 2007/2. 57–69 és MUNKÁCSI Péter: „Iustitia-gondolatok Iustitia-olvasók számára Balás P. Elemér Jog és irodalom című írása nyomán” in FEKETE Balázs – MOLNÁR András (szerk.): *Iustitia emlékezik* (Budapest: MTA TK Jogtudományi Intézet 2020) 81–91.

hátránya ellenére a fegyelmezetlenség és a játékosság nélkülözhetetlen, ugyanis csak így tudunk olyan nézőpontokat, horizontokat megnyitni, melyek a dogmatikai tudáson túl ismereteket is közölhetnek, és így érdemben gazdagíthatják tudásunkat a jogról és önmagunkról is.

Az e számban olvasható anyag szabálytalan, mi több fegyelmezetlen. Ellenáll minden csoportosításnak, mint ahogy a valóság is leveti magáról a különféle csoportosítási kísérleteket. Talán éppen ez teszi érdekessé igazán. A különszám tanulmányai olvashatunk Dante *Isteni színjátéka* új magyar fordítása kapcsán arról, hogy hol a jogászok helye Dante rendszerében; felismerhetjük a szimbólumok jogi jelentőségét az emlékezettörvények szemszögéből; rácsodálkozhatunk arra, hogy az egyébként irodalmi szempontból nem túlzottan nagyra értékelt zsánერიrodalom miért lehet fontos a jogi kutatás számára; empatikus bevezetést kaphatunk a demencia problémáiba és a jogi megközelítés nehézkességébe; megérthetjük a kánon irodalomtudományban bevett fogalmának jogi jelentőségét; rádöbbenhetünk, hogy a spekulatív fikciós irodalomnak van jelentősége a jog és irodalom kutatásokban; megérthetjük Shakespeare *Lear királyának* segítségével, hogy a csendnek milyen jelentősége lehet egy jogi eljárásban; áttekinthetjük klasszikus magyar szerzők közigazgatásról alkotott művészi képét és azt, hogy ezek hogyan segíthetik a közigazgatás működésének valódi megismerését; és végül beleláthatunk a költői igazságszolgáltatás működésébe két magyar Kohlhaas-intertextuson keresztül. Biztos vagyok benne, hogy ezekben a tanulmányokban mindenki találhat számára érdekes kérdéseket, szempontokat vagy állításokat.

A különszám megjelenése kapcsán szeretnék köszönetet mondani Bodnár Krisztnak és Molnár Andrásnak, akik a VIII. szimpózium anyagát a szerkesztőség rendelkezésére bocsátották. Továbbá köszönettel tartozom a jogász és bölcsész anonim lektoroknak, akik a szűk és nyomasztó határidők ellenére is vállalták az írások alapos, szigorú és jobbitó szándékú bírálatát, mely minden esetben az adott szöveg javára vált. Emellett pedig szeretném hálámat kifejezni az *Állam- és Jogtudomány* szerkesztőségének, hogy ezt a különszámot befogadta és támogatta, különösen pedig Balogh Lidiának, aki a szerkesztői munka valódi terhekkel járó részét töretlen lelkesedéssel végezte.